

Thuiswerk, toenemend probleem

Onzichtbaar en onderbetaald

"Van bezoek word ik nerveus. Steeds gaat door je hoofd 'ik moet er nog duizend'. Om twee- tot drieduizend schoendoosdeksels per week te vouwen moet ik elk vrij moment werken. Een extra vrije dag van de kinderen is voor mij een ramp. Ik krijg f 22,- per duizend deksels. Dat geld is in ons huishouden hard nodig. Anders zou de sport van de kinderen niet meer op te brengen zijn." (Thuiswerkster, 36 jaar.)

Thuis produceren ten behoeve van bedrijven. Zonder in dienst te zijn van die bedrijven. Dus zonder de rechten die een normale werknemer heeft. Werken tegen stukloon, met bruto uurverdiensten van gemiddeld f 3,- voor het routinematige werk (inpakken en afwerken van produkten) en f 8,50 voor het geschoolde thuiswerk (in konfektie en schoenenleder). Thuiswerk met behulp van nieuwe technologie wordt op dit moment op het nivo van het minimumloon betaald.

De overgrote meerderheid van de thuiswerksters doet het ongeschoolde werk. Het onbeschaamdste rekord, dat wij in het Thuiswerksteunpunt Brabant tegengekomen zijn, is f 0,10 per uur voor het borduren van voorbeelden. Dit soort werk wordt als 'hobby' verkocht. Toch moet er bij het laag betaalde werk, als je alles zou meerekenen - stroom, verwarming, halen en brengen van het werk, niet zelfde kinderkleren maken en dergelijke soms geld bij.

En dan te bedenken dat iemand met een minimumloon f 11,85 bruto per uur verdient.

Thuiswerk is legaal, je neemt werk aan of doet een dienst voor een bepaald bedrag.

Thuiswerk is 'wit', bedrijven moeten bij de belasting verantwoorden waar hun werk vandaan komt.

Nu heb ik het alleen nog maar over de financiële kant van thuiswerk, maar ook de sociale konsekventies zijn zeer ingrijpend. Het gezinsleven wordt er behoorlijk door beïnvloed en thuiswerksters hebben veel gezondheidsklachten.

Eerste levensbehoeften

De nood dwingt. Dat is de belangrijkste reden waarom mensen thuiswerken. In de meeste gevallen zijn de verdiensten uit thuiswerk nodig voor de eerste levensbehoeften. Dat geldt overduidelijk voor de thuiswerksters die het minste

verdienen. In de zeven jaar dat ik onderzoek doe en actief ben ten aanzien van thuiswerk is dat probleem alleen maar scherper geworden.

Op de reguliere arbeidsmarkt is er voor hen amper een alternatief. Thuiswerksters zijn vrouwen en/of buitenlandse vrouwen met een lage opleiding. Soms werken arbeidsongeschikte of gepensioneerde mannen ook thuis, meestal samen met hun vrouw. Ze zijn werkloos en hebben geld nodig. Het zijn de doorzetters die hun gezin overeind willen houden en doen wat ze kunnen.

De kinderopvang is wel een probleem voor hen, maar pas in tweede instantie. De vrouwen met wie ik uitgebreid gesproken heb, hadden vaak voorheen buitenshuis gewerkt en een oplossing voor dat probleem gevonden. Al zijn er vrouwen die voor thuiswerk kiezen vanwege de kinderen, het is immers beter met een gezin te combineren dan een oproepkontraat.

Je kunt het zo gek niet bedenken...

De variatie van produkten en diensten, die in thuiswerk geproduceerd worden is ongelooflijk.

De schoenen en kleren die u draagt, de pen waarmee u schrijft, de voordelige aanbiedingen die u in een envelop thuisgestuurd krijgt, de bestelling die u aan een postorderbedrijf geeft, het speelgoed en de voetbal van uw kinderen, de schakel in de mitrailleurbanden van uw dienstplichtige zoon, de telefoniese enquête enzovoort.

Mocht een aktie, die Amerikaanse vakbonden in het begin van deze eeuw gehouden hebben, herhaald worden, dan zou ook nu aan duizenden produkten een kaartje hangen 'gemaakt in thuiswerk'.

Thuiswerk goedkoop alternatief

In alle bedrijfstakken komt thuiswerk voor. Omdat het zo voordelig is voor de werkgevers! Dat is altijd al zo geweest.

Maar werkgevers kunnen alleen gebruik maken van thuiswerk, wanneer voldoende mensen door de omstandigheden gedwongen worden voor weinig geld thuis te werken. Wanneer thuiswerk even goed betaald werd als werk in een bedrijf, dan zou er nog wel thuiswerk zijn, maar veel en veel minder. Thuiswerk bespaart niet alleen op loonkosten, maar ook op overheadkosten en is uiterst flexibel. Thuiswerk doe je met je handen en enkele hulpmiddelen (nietmachine of lijmkwast) of met behulp van een kleine machine. In elk productieproces zijn er onderdelen, die zo verwerkt moeten worden en die ook gemakkelijk buiten het bedrijf kunnen gebeuren. Je moet alleen de organisatie aanpassen.

Thuiswerk is, in veel gevallen, werk dat (nog) niet geautomatiseerd kan gebeuren. Het stikken van schoenen en kleding zijn daar voorbeelden van. Maar het kan ook zijn dat er gewacht wordt met automatiseren tot er een nog betere machine op de markt is. Het economische motief is meestal doorslaggevend. Het bedrijf kan/wil geen diepte-investering doen, heeft geen vertrouwen in de toekomst (in het algemeen of in die van zichzelf) of wil nu snel verdienen. En een startend bedrijf wil ook nogal eens zijn geluk proberen door gebruik te maken van thuiswerk.

Immers, waarom maakt de ene drukker gebruik van thuiswerk om het werk te sorteren en te verpakken en de ander van een machine?

Maar die thuiswerkster moet het wel voor dezelfde prijs doen. Wie werk als werk betaalt, prijst zichzelf uit de markt. Verder kan juist door de invoering van nieuwe technologie thuiswerk mogelijk worden. Machines worden door het gebruik van elektronika (chips) kleiner en dus verplaatsbaarder. De personal computer en de terminal, die 'on line' aangesloten is, bevorderen thuiswerk. De drukker laat misschien ook wel zijn zetwerk nu thuis doen.

Een ander aspekt van automatisering is dat veel werk ontschoold wordt. De zetter wordt vervangen door een machine die het werk doet. Je hoeft slechts goed te kunnen typen.

Thuiswerksters in Zuid-India - foto Isa Baud

Die ontscholing is ook mogelijk, doordat het werk in (nog meer) deelhandelingen opgedeeld wordt. Al die laag/eenzijdig geschoolde vrouwen, die 'werkloos' thuis zitten, zijn geknipt voor dit werk.

De concurrentie dwingt

Werkgevers zullen altijd zeggen dat het de concurrentie is die hen dwingt om steeds goedkoper te produceren. Tot op zekere hoogte is dat ook zo. Maar naar mijn mening mag dat niet leiden tot verregaande onderbetaling. Hoewel de wetgeving op dit moment er wel de gelegenheid toe geeft; *thuiswerk is onbeschermde arbeid*.

Is die goedkope, korte-termijn-oplossing van uitbesteden naar thuiswerk wel werkelijk altijd beter voor een bedrijf? Naar dit soort vragen is tot nu toe amper onderzoek gedaan. Maar als je een internationale vergelijking maakt in bijvoorbeeld de konfektie-industrie, dan zie je dat in Duitsland (waar een strengere wetgeving is ten aanzien van thuiswerk) de bedrijven zoeken naar andere groei- en overlevingsstrategieën. Ze specialiseren, automatiseren gedeeltes van de productie en hebben een scherpe marktbenadering. In Nederland zijn enkele bedrijven, die dat ook met succes gedaan hebben. Maar het is wel

kenmerkend voor de zwakte van de nederlandse konfektionairs dat zeker de helft van hen gebruik maakt van thuiswerk. Een gemakkelijk alternatief? In thuiswerk zien werkgevers in ieder geval een mogelijkheid om hun eigen winstmarge te verhogen. Al verdwijnen de verschillen als ze allemaal thuiswerk gebruiken. Of kunnen de stuksprizen nog lager? In de konfektie lijkt het daar wel op. De winstmarges voor de productie-bedrijven zijn heel klein. In de kledinghandel worden de grote winsten gemaakt. Een klein percentage van de productie wordt uitbesteed naar de 'illegale sektor', waar de werknemers soms nog minder verdienen dan de thuiswerksters die ik ken. En ook daar wordt gebruik gemaakt van thuiswerk. Of moeten we dat onbetaalde familie-arbeid noemen?

Flexibel produceren

De huidige veranderende ideeën over bedrijfsvoering hebben directe invloed op de thuiswerkproblematiek. Naast het leidende begrip 'risiko-spreiding' is 'flexibel management' komen te staan. Het systeem van uitbesteden van delen van de productie is geïntensiveerd. De kern van de productie en de kennis die nodig is om het volledige product te kunnen maken, blijven binnen het bedrijf. De rest wordt zoveel mogelijk uitbesteed. Het werk moet precies volgens opdracht en vooral 'precies op tijd' worden afgeleverd. In de 'verbeterde' productieprocessen is planning/logistiek van doorslaggevend belang.

De nieuwe technologie heeft de mogelijkheden om dit te doen zeer vergroot. De aannemers en vervolgens weer hun onderaannemers enzovoort, gaan in principe op dezelfde manier te werk. Aan het einde van de keten van uitbesteding zijn de thuiswerksters te vinden. Waar ook ter wereld. (Of het zijn kleine (familie)ateliers, 'sweatshops'.) De snelheid waarmee een bedrijf kan produceren, reageren op nieuwe ontwikkelingen, wisselen van producten, is vaak van doorslaggevend belang. Daarom zie je tegenwoordig dat niet altijd de goedkoopste onderaannemer (in bijvoorbeeld een ontwikkelingsland) het werk mag doen. Belangrijker wordt degene die snel en op tijd kan leveren. De bedrijven moeten dicht bij de afzet-

markt produceren, hun onderaannemers worden meer en meer in de buurt gezocht. Internationaal heeft dat konsekwenties. De zaken verschuiven opnieuw. Soms gaat werk van hier naar bijvoorbeeld Zuid-Oost- Azië (in de elektronika). Maar andere delen komen terug. Een tendens die bijvoorbeeld in de konfektie zichtbaar wordt, onder andere als gevolg van de steeds sneller wisselende mode. En...

Het werk kan ook terugkomen, omdat ook hier, in Nederland - maar ook in andere westerse landen - het systeem van uitbesteden aan de onderkant verfijnd is. Er is een enorm aanbod van mensen, die voor heel weinig geld, of met zeer flexibele arbeidscontracten willen werken. Elk bedrijf dat met thuiswerk wil werken, kan een wachtlijst maken van de mensen die zichzelf aanbieden.

Thuiswerk neemt toe

Het vrije-markt-mechanisme van vraag en aanbod is zeker op thuiswerk van toepassing. De nood dwingt de mensen thuiswerk aan te nemen. In elk productieproces, of in processen van dienstverlening, is het mogelijk delen ervan naar thuiswerk uit te besteden. De nieuwe vormen van technologie hebben dat meer en meer mogelijk gemaakt.

De produktiestrategieën leiden tot uitbesteden naar thuiswerk. De werkgevers hebben thuiswerk opnieuw ontdekt. Misschien ook wel een ongewenst effect van de akties tegen thuiswerk? De wetgeving legt ze in ieder geval geen strobreed in de weg. En de huidige regering vindt thuiswerk een goede oplossing voor de problemen van de werkgevers.

De wetgeving moet veranderen om thuiswerksters te beschermen. Een kans voor de nieuwe mogelijkheden na 1992 om dat in ieder geval ook europees te doen. Dat is noodzakelijk. Alle reden om zo snel mogelijk in eigen land eraan te beginnen. Het politieke klimaat is hiervoor niet gunstig, maar zeker ook nog niet het slechtste.

Een uitdaging voor de politiek en vakbonden.

Vakbondsorganisatie

Nog een belangrijke reden van werkgevers voor flexibele managementstrategieën is het breken en/of kanaliseren

van vakbondsorganisatie. Over het algemeen zijn vakbonden sterk in de grote bedrijven. In de kleine bedrijven is vakbondswerk heel moeilijk. De wetgeving helpt dan nog een handje door geen ondernemingsraad te verplichten. In elk land zie je trouwens dat de maat van het bedrijf, dat vaak onderaan de keten van uitbesteding zit, beïnvloed wordt door de grenzen in de wet. Die arbeidswetten moeten trouwens ook steeds bekeken worden om verschillen in thuiswerksituaties in diverse landen te kunnen verklaren.

Thuiswerk is een 'één-vrouws-bedrijf'. Vakbondswerk moet daar per persoon op maat geleverd worden.

Die individuele benadering is voor de bestaande vakbonden bijna te arbeidsintensief.

Daarnaast zijn er nog enkele factoren die vakbondswerk verder bemoeilijken:

- Thuiswerksters werken geïsoleerd achter gesloten deuren. Hoe zijn zij te bereiken? Waarbij je niet mag vergeten dat ze toch bang zijn hun werk te verliezen, en mensen schamen zich soms om de lage verdiensten.

- Wat heb je thuiswerksters te bieden? Er is op dit moment in principe geen rechtsbescherming waarop je terug kunt vallen. Al bestaat er in een aantal gevallen wel de mogelijkheid van een rechtsprocedure. Daarnaast is het zeer moeilijk om ander werk te vinden.

- De mensen die thuiswerk doen zijn over het algemeen vrouwen. In de vakbeweging en in de vrouwenbeweging is al heel wat afgediskussieerd over de redenen van (non-)vakbondsparticipatie van vrouwen. Vrouwen kijken anders tegen werk aan. Thuiswerksters, en hun omgeving, zien vaak hun werk niet als 'een betaalde baan'. Het idee van 'blij zijn dat je er iets bij kunt verdienen', zit ook in hun hoofden.

Voor de thuiswerksters hoeven de werkgevers dus niet bang te zijn. Buiten Nederland ken ik wel voorbeelden van het breken van vakbondsorganisatie/aktie door bijvoorbeeld het sluiten van delen van het bedrijf, terwijl de produktie is voortgezet in thuiswerk.

Toch worden de vakbonden gedwongen zich met thuiswerk bezig te houden. Het feit van de enorme onderbetaling en de effecten die dat heeft op de arbeidsvoorwaarden van het reguliere werk, zouden al grond genoeg moeten zijn.

Ook het feit dat normale banen door thuiswerk bedreigd worden.

Taak vakbeweging

De belangstelling voor de thuiswerkproblematiek groeit binnen de vakbonden. Al wordt er nog te vaak gezegd dat die thuiswerksters toch geen leden zijn.

Thuiswerk is een uiterste vorm van flexibiliteit. Op de flexibele managementstrategieën van de ondernemingen moet een antwoord gezocht worden. Waar en wanneer wordt er een halt toegeroepen aan de neerwaartse spiraal van arbeidsvoorwaarden? Binnen de arbeidersbeweging moet er gezocht worden naar nieuwe vormen en strategieën om vrouwen en mannen met een flexibele arbeidsovereenkomst (of zoals in thuiswerk geen arbeidsovereenkomst) te organiseren. Dat is, in eerste instantie, nog iets anders dan ze lid maken. Blijven wachten tot die thuiswerksters vanzelf naar de vakbonden toekomen, is je verschuilen achter een drogreden! De werkgevers zullen lachen. De ontwikkelingen gaan in snel tempo verder. Waar blijft dan de onderlinge solidariteit? De zwaksten op de (internationale) arbeidsmarkt hebben immers weinig te kiezen?

De ervaringen die in de afgelopen zeven jaar in Nederland met thuiswerksters zijn opgedaan door de verschillende actieve groepen en thuiswerksteunpunten, kunnen meegenomen worden in de opbouw van een goed vakbondsbeleid in deze.

In het huidige projekt van Thuiswerksteunpunt Brabant brengen we die ervaringen bij elkaar en vergelijken die onder andere met die van engelse organisaties.

In Nederland kennen we zoiets unieks als de Vrouwenbond FNV. Daaraan is te danken dat in de vakbonden de discussie over thuiswerk gevoerd wordt. De vragen die steeds gesteld worden zijn: wat is er binnen de CAO's mogelijk en wat kan een ondernemingsraad aan de thuiswerkproblematiek doen. De mogelijkheden moeten natuurlijk uitgebuit worden, maar ze zijn maar zeer beperkt. Ondernemingsraden hebben bijvoorbeeld weinig invloed op het werk dat uitbesteed wordt.

Het beleid van de vakbonden ten aanzien van thuiswerksters zal hen openen moeten bieden. Samenwerking met

de Thuiswerksteunpunten in Hengelo, Amsterdam (initiatieven van de Vrouwenbond FNV) en Brabant zijn hiervoor voorwaarden. De kennis en ervaring die daar aanwezig zijn en die opgebouwd zijn vanuit de thuiswerksters, vormen de enige basis voor goede maatschappelijke actie.

Uiteindelijk zal ook de wetgeving ten aanzien van thuiswerk moeten veranderen.

Daarnaast zal de vakbeweging zich moeten inspannen om ook met haar internationale kontakten deze actie verder uit te bouwen. Dit mag niet achterwege blijven. De bedrijven, geholpen door zeer moderne technieken, kennen geen grenzen.

GOEDE REDEN OM VANDAAG HIER TE BEGINNEN.

*Anneke van Luijken
(voorzitter Thuiswerksteunpunt Brabant; uitvoerend sekretaris van de stichting IRENE, die zich richt op internationale ontwikkelingen in de industrie en dienstensektor)*